

Govor Prvog zamjenika Visokog predstavnika Donalda Haysa “Investiranje u Bosnu i Hercegovinu: Mogućnosti i iskustvo” na Međunarodnom poslovnom forumu u Mostaru

Gospodo profesorice Hadžiahmetović,

Dame i gospodo,

Ovdje smo danas kako bismo razgovarali o investicijskom okruženju u Bosni i Hercegovini i o tome šta se može uraditi kako bi se ono unaprijedilo. Dakle, razmotrimo iskreno zašto investitori oklijevaju da ulože svoj novac u lokalnu ekonomiju. Neki od razloga su prilično jednostavni: skorašnji rat je ostavio ostavštinu negativne predodžbe – još uvijek žive slike nasilja i nestabilnosti odvrćaju poslovne ljude. Manje dramatičan ali u svakom slučaju isto ozbiljan problem jeste nepostojanje transparentnosti tržišta, birokratija koja ne radi kako treba, zastarjeli obrazovni sistem te prisustvo nekontrolirane korupcije i kriminala.

U suštini, investitori se suočavaju sa podijeljenom državom koja je nezainteresirana za potrebe savremene trgovine i industrije, te koja ne garantira transparentnost, zaštitu ili preciznost onima koji žele da otpočnu sa poslovanjem. Vlasti kako u RS tako i u Federaciji su mnogo puta dale sve od sebe kako bi jasno stavile do znanja da strane investicije nisu dobrodošle u BiH.

Da li je bilo šta od prethodno pomenutog greška onih koji

stvaraju prosperitet, odnosno poduzetnika, industrijalaca, ili običnih radnika? Ne, nije. Ovi nedostaci predstavljaju rezultat neuspjeha političkog vodstva tokom proteklih sedam godina. Međutim, ove se stvari mogu popraviti i mnogi od vas koji ste prisutni ovdje možete doprinijeti tome da BiH postane magnet za investicije. Ne sumnjam u vašu sposobnost da možete uraditi nešto značajno i promijeniti ekonomsku scenu u ovoj zemlji. Ukoliko želite da se natječete na regionalnom tržištu, morate djelovati sada, ne možete čekati i ne poduzimati ništa jer vrijeme ističe a drugi – na primjer, u Beogradu, Tirani i Zagrebu- stvaraju svoj vlastiti dio tržišta.

Zašto sam tako uvjeren da se investitori mogu privući u ovu zemlju? Zbog toga što u ovoj zemlji postoji izuzetno kvalificirana radna snaga koja je krajnje dobro upoznata sa međunraodnim poslovanjem. Građani BiH imaju dugu tradiciju putovanja u inostranstvo i rada u inostranstvu, i naravno, veliki broj izbjeglica je živio u drugim zemljama tokom i neposredno nakon rata. Nadalje, mnogi građani su tijesno sarađivali sa međunarodnom zajednicom tokom proteklih sedam godina.

BiH ima također strateške prednosti: nalazi se 'na pragu' Evropske unije, te ima jake kulturne i geografske veze sa drugim zemljama jugoistočne Evrope i Mediterana. I mnogo više od bilo koje druge centralno ili istočno evropske ekonomije, BiH predstavlja kako perspektivno mjesto za investicije tako i zemlju u kojoj sveobuhvatna privatizacija nudi profitabilne prilike za investiranje u preduzeća koja već posluju. Uzimajući u obzir činjenicu da je stari ekonomski sistem, zasnovan na teškoj industriji, doživio propast tokom rata i da nije ponovno izgrađen, Bosna i Hercegovina predstavlja 'otvorenu knjigu' za svakog investitora sa imalo mašte i inicijative. Mogućnosti su neograničene i za investitore i za ovu zemlju.

Pa ipak, rezultati nastojanja koje zemlja ulaže na privlačenju investicija su razočaravajući.

Zašto je to tako?

Do odgovora nije tako teško doći. Ne slušamo ljude koji znaju kako stvoriti bogatstvo. Kao i u drugim zemljama, mala i srednja preduzeća predstavljaju osovinu nove ekonomije u BiH. Nedavno sam posjetio dva preduzeća koja su sa svojim radom otpočela poslije rata sa skromnim iznosom pozajmica – uzetih, na žalost, po krajnje visokim kamatnim stopama. Jedno od ovih preduzeća zapošljava približno 300 ljudi u proizvodnji koja uglavnom ovisi o radnoj snazi. Drugo preduzeće ima manji broj radnika ali je razvilo poslovanje u takvoj mjeri da sada raspolaže visoko-naprednom mašinerijom koja mu omogućava da se natječe na međunarodnom planu. Ova preduzeća se proširuju, tragaju za novim tržištima, razvijaju svoj početni uspjeh. Poduzetnici koji stoje iza uspjeha ovih firmi očito znaju kako postići uspjeh. Trebali bismo razgovarati sa njima i učiti kako da podijelimo njihov uspjeh.

Dozvolite mi da sa vama podijelim neka od njihovih razmišljanja, te šta oni očekuju od vlasti.

Oni žele manje birokratije. Vlasti dva entiteta i države su se usaglasili o Planu aktivnosti u cilju uklanjanja administrativnih barijera za investicije. Zatražimo od njih da ovaj Plan provedu odmah. Oni žele jasne i predvidive zakone o porezu, oni žele okruženje sa jednakim tretmanom za sve u kojem za nezakonite trgovce neće postojati prednosti, oni žele otvoren bankarski sistem, pouzdanu banku podataka o preduzećima koja se registrirana u ovoj zemlji, i žele obučenu i kvalificiranu radnu snagu.

Ova zemlja je sada u završnoj fazi usklađivanja akciza. Jedinstveni sistem akciza predstavlja standard u svakoj modernoj državi – kako bi se izbjeglo dvostruko oporezivanje unutar zemlje. Građani BiH, poduzetnici BiH, te strani investitori u BiH imaju pravo na takvu osnovnu – i opravdanu – fiskalnu politiku.

Državna granična služba zajedno sa unaprijeđenom policijskom djelatnošću već je vlastima ove zemlje obezbijedila značajan instrument za povećanje kapaciteta u cilju eliminiranja nepravedne konkurencije koja izbjegava plaćanje poreza i sa kojom su se zakoniti poslovi morali godinama natjecati. Ali mora se učiniti više, ne samo ovdje u Hercegovini, gdje porozna granica sa Hrvatskom omogućava uvoz jeftine robe sa crnog tržišta koja preduzeća iz BiH ostavlja bez posla i građane BiH ostavlja bez posla. Ovaj problem je isto tako izražen duž granice sa Crnom Gorom.

Poduzetnici, koji su u uspjeli u posljednjih sedam godina su to ostvarili u uslovima gdje su komercijalne kamatne stope iznosile više od 20 procenata. Reforma bankarskog sektora smanjila je troškove uzimanja kredita, ali isti su i dalje viši od evropskog prosjeka, a banke i dalje gledaju na poduzetnike, naročito one koji se bore da otpočnu svoj prvi posao, kao na visokoriskantne projekte koji se moraju odraditi sa diskrecijom.

Ono što je potrebno jeste kultura bankarskog poslovanja koja na davanje kredita gleda u kontekstu dugoročnog partnerstva a ne kao na kratkoročnu dobit. Jedan poduzetnik sa kojim sam nedavno razgovarao je rekao da banka nije bila zainteresirana u početku.

Tek kada je posao započeo da funkcioniра (na vlastiti račun poduzetnika), banka je započela da razmišlja o davanju kredita za otpočinjanje posla. Vlasti mogu pomoći da se stvori okruženje koje će ohrabriti potencijalne kreditore da ne budu toliko nespremni da preuzmu rizike. Kada sudovi budu funkcionirali na odgovarajući način i kada se uspostavi sistem odobravanja kredita, smanjit će se u izvjesnoj mjeri nespremnost banaka da preuzimaju rizik kada su u pitanju preduzeća koja otpočinju sa poslovanjem.

Moramo poduzeti mjere kako bismo razvili kapacitete u svrhu provjeravanja kreditne sposobnosti preduzeća i investitora,

kako bi banke mogle davati novac na zajam pouzdanim investitorima. Ipak, banke neće biti u stanju da postanu partneri onih koji pokušavaju da ponovno izgrade ovu zemlju ako ne budu sigurne da su oni vrijedni preuzimanja kreditnih rizika.

U slučaju mnogih konkurenata BiH koji se natječu za strane investicije, novi poslovi se mogu registrirati za vrlo kratko vrijeme. U ovoj zemlji, taj isti proces može trajati do tri mjeseca ili više, a isto tako ne postoji usklađen sistem registracije na teritoriju cijele BiH. Pored toga, nakon što preduzeća završe mukotrpan proces registracije, organi vlasti očito nisu u stanju da pruže korisne informacije, kao što su adrese postojećih firmi te detalji vezani za upravljanjem istim. U skladu sa programom koji trenutno provodi Ministarstvo za međunarodni razvoj Velike Britanije, uspostavlja se sistem registracije preduzeća za cijelu zemlju koji će preduzećima omogućiti da se registriraju, na različitim mjestima širom zemlje, u roku od nekoliko sedmica a ne mjeseci, i koji će osigurati bazu podataka o preduzećima koja može u praksi biti korisna poslovnim ljudima. Između ostalog, ova baza podataka će spriječiti pokušaje registracije fiktivnih preduzeća.

Slično tome, poduzetnici i investitori su jednoglasni u zahtjevu za uspostavljanjem funkcionalnih zemljišnih knjiga sa jasno uređenim vlasničkim odnosima, koji uopće nije neopravdan. To nije administrativni luksuz koji možemo rješavati vremenom, to je jednostavno preduslov za funkcioniranje tržišne privrede.

Propisna provedba sistema zakona kojima se reguliše oblast trgovine – naročito zakona o preduzećima i zakona o ugovorima – je još jedan takav preduslov.

U kontekstu sveobuhvatne reforme bh. pravnog sistema, koji je sada ušao u novu i intenzivniju fazu, provedba komercijalnog zakona se mora osavremeniti i poboljšati tako da ispunjava

evropske standarde. Za to će trebati vremena; međutim, uz odgovarajući nivo političke podrške, neće trajati suviše dugo. Ponovo želim naglasiti da sve dok su potencijalni investitori u uvjerenju da se ne mogu obratiti sudu kako bi zaštitili svoje investicije, privreda BiH će biti lišena stranog kapitala koji joj je neophodno potreban.

Obrazovanje je oblast u kojoj poduzetnici neprestano izražavaju nezadovoljstvo. Suviše je naglašena teorija na račun prakse, što u srednjoškolskom obrazovanju i stručnim školama znači da novi radnici sa odgovarajućom stručnom spremom moraju proći obiman i skup program osposobljavanja kako bi bili spremni pozitivno doprinositi u svojim preduzećima. Polaznici stručnih škola moraju imati sistem prakse u kojoj je kombinirano obrazovanje u učionicama sa praktičnim radom na odgovarajućem radnom mjestu. Preduzeća koja su tek osnovana, ne mogu sebi priuštiti dodatni teret da obučavaju novozaposlene radnike od samog početka. Programi praktične obuke iziskuju fleksibilnost škola kao i stvaralačku kreativnost poslodavaca, ali za njih nisu potrebne velike investicije. Ti programi bi se mogli provesti na sveobuhvatan način i veoma brzo, a organi vlasti bi mogli igrati korisnu i djelotvornu ulogu time što bi osigurali da se to odmah uradi.

Komunalni i telekomunikacijski troškovi predstavljaju još jednu smetnju investiranju. Same telefonske usluge mogu biti do tri puta skuplje u Bosni i Hercegovini nego što su u Hrvatskoj. Uz propisnu provedbu političke volje, djelotvorne i objektivne propise, troškovi ovih usluga se mogu drastično smanjiti za potrošače uvođenjem konkurencije. Strani investitori ne vide razloga da ulažu svoj novac u zemlju u kojoj je glavna roba modernog poslovanja – elektronske komunikacije – zaostala i skupa. Uređivanjem ove oblasti se također može smanjiti nepotrebnii teret troškova za domaće poduzetnike koji se bore u konkurenciji sa firmama u susjednim zemljama u kojima su telefonski pozivi jeftiniji i računi za komunalne usluge niži. Ali ponovo naglašavam, mora se naći

politička volja da bi do toga došlo.

Oblast u kojoj vlasti mogu pokazati energičnost i vođstvo je podsticanje izvoza. Pri tome ne mislim na praksu koja je doživjela neuspjeh, ali još uvijek predstavlja iskušenje, da se novcem poreskih obveznika subvencionira izvoz roba koje nisu konkurentne. Umjesto toga bi vlasti trebale podsticati sistem efikasne standardizacije i akreditacije. Prvi korak u ovom procesu je učinjen donošenjem Odluke visokog predstavnika kojom je uspostavljen Institut za standarde BiH i Institut za akreditiranje BiH. Atestiranje robe za izvoz, naprimjer sa logom CE za tehničke proizvode i sa ISO atestom kvaliteta se mora pojednostaviti i urediti na efikasniji način i biti jednoobrazno u cijeloj zemlji. Osiguranje veterinarske kontrole i atestiranja na nivou države je također od velikog značaja za uspješan izvoz poljoprivrednih preduzeća – ukoliko želimo da opstanu i da se razvijaju naprimjer uzgajališta ribe na rijeci Neretvi i proizvođači mlijeka u nekom drugom kraju zemlje. Sama preduzeća već rade svoj dio posla. Na vlastima je da urade svoj dio.

Agencija za promoviranje stranih investicija je jedna od ključnih agencija u cijeloj zemlji. Njen zadatak je da privuče glavni pokretač poslovanja – kapital. Nedostatno finansiranje Agencije za promoviranje stranih investicija je znak akutnog odsustva sposobnosti organa vlasti da planiraju unaprijed.

Ovdje u Mostaru su još uvijek bolno vidljive pogubne posljedice politike podjele. Politika podjele ne vodi privrednom uspjehu – niti bilo čemu sličnom, ona samo osiromašuje one koji je provode. Ipak, postoje indikacije da se u ovom području odnedavno formira politički kompromis.

Svi oni koji se bave poslovanjem u BiH žele stabilnu državu i stabilno tržište, sa jasnim pravilima koja se pravično primjenjuju. Prijatelji, ovo nije teško razumjeti. To je norma u drugim dijelovima Evrope. Činjenica što ovi faktori još uvijek nisu prisutni u BiH jeste razlog što tako mnogo vas i

vaših sugrađana i dalje investirate vaš novac u inostranstvu.

Imajte na umu da se od bh. vlasti ne traži ništa egzotično ili izuzetno teško. Kako mi je jedan poduzetnik rekao "Želimo zakone o poslovanju koji su u skladu sa evropskim standardima. Ne želimo sistem u kojem je danas nešto zakonito a sutra nije."

Mnogi od problema koje sam danas spomenuo su navedeni u dokumentu Globalna ekonomska strategija koji je proteklog juna usvojilo Vijeće ministara kao i dokumentu Privremena strategija za smanjenje siromaštva koji je krajem protekle godine izradilo Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa. Vlasti su prepoznale probleme: sada moraju naći i provesti rješenja. Pitanje o kojem je riječ je kako dovesti BiH na put prosperiteta. Poduzetnici ove zemlje znaju kako to uraditi. Vlasti bi ih trebale slijediti.

Hvala